

Ob prazniku slovenske kulture – 2025

Predsednik PAZU me je prosil, naj napišem poslanico, ki bo pozitivna, saj je slabih novic že tako preveč. Prešernov dan je praznik kulture – torej praznik, in ob praznikih smo vendar dobre volje in dobrega srca.

Res je. Umetnost je hrana za našo dušo, ob njej smo si najbližje. Takrat smo tudi najbolj odkriti. Tudi jaz želim biti odkrit. Žal pa ne morem pogledati stran, ko vidim, da je urejanje razmer v naši kulturi vedno bolj prepuščeno trgu. Kultura postaja vse bolj nepomembna in postranska. Nekateri pesniki in pisatelji celo razmišljajo, da bi bilo morda najbolj smiselno pisati in objavljati v angleščini.

Kultura je ključna za zdravo družbo; temelji na medčloveških odnosih, ustvarjanju, ljubezni. Danes pa je postala predvsem tržno blago, ki je povezano z drugim tržnim blagom. Finančnike ne zanima, ali vlagajo v umetnost, znanost, tanke, nafto ali premog.

Naš velikan, po katerem so pred osemdesetimi leti poimenovali ta edinstven slovenski praznik, je pred sto osemdesetimi leti spesnil verz, ki premika gore in gorovja. Govori o družbi, ki temelji na medčloveških odnosih, strpnosti, ustvarjanju, miru in ljubezni:

*"Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan,
da, koder sonce hodi, prepir iz sveta bo pregnan.
Da rojak, prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejak."*

S temi mogočnimi verzi se radi identificiramo, jih zanosno recitiramo in pojemo – tudi takrat, ko se skoraj do naših meja slišijo streli topov ter jok ranjenih, pohabljenih, sestradanih in zapuščenih otrok. Ta nerazumljiva klanja spremljam z rosnimi očmi, se zgražam in se sprašujem, ali je človek že čisto pozabil biti človek. Smo vendar v enaindvajsetem stoletju. Se sploh zavedamo, da je življenje za vsakega eno in edino?

»Veliki« nam predlagajo – skorajda zapovedujejo –, naj za vojsko odvajamo 5 % BDP, da bomo lahko kupili še več topov, ki bodo povzročili še več smrti, pohabljenosti in psihičnih ran. Da o prizadetih otrocih sploh ne govorim.

Živimo v družbi, kjer velja, da naj vsak poskrbi predvsem zase. Empatija kot vrednota je zato zanemarjena. Vsaj ob kulturnem prazniku ne bi smeli pozabiti, da smo do svoje samostojne države, do svoje prepoznavnosti v svetu, prišli prej zaradi peresa kakor pa zaradi orožja in denarja.

Vsi smo ljudje tega sveta, vse bolj globalizirani, a hkrati pripadamo tudi svoji kulturi, svojim navadam in običajem, ki so nas oblikovali.

Z veseljem zapišem, da smo ljudje, rojeni ob meji, v vsej svoji zgodovini – vsaj jaz tako čutim – neke vrste vezni člen in vajeni nenehnega prilagajanja. Ob tem smo znali ohraniti svoje dostojanstvo. V našo obmejno dušo je že od davnine vgrajeno zavedanje, da je brez povezovanja, empatije, ljubezni in sprejemanja drugega in drugačnega težje živeti, težje

preživeti in dostojno izživeti. Ta naša ljubeznivost, povezanost, spoštovanje, gostoljubnost in empatija do drugega niso znaki kakšne obrobne prekmurske šibkosti, nemoči ali obupa. To kaže našo človečnost in odločnost.

Prav ogreje me pesem *Daleč ...* našega Jožeta Olaja o Prekmurju in Prekmurcih:

"... kjer imajo kraji - še takšno staro šegno - navado,
da pridejo - k vsakemu prav na dom,
potrkaajo - in pozdravijo - z dobrim dnem
in se - za kakšen hip - še naslonijo - na podboje
in vprašajo, - kakšno je zdravje, - kakšna je sreča
in kako nasploh - grejo leta - navkreber ..."

Velik del prednikov ostaja za vedno v nas, nevidna bitja svetov, naši dušni vodniki. Eden izmed njih je tudi Imre Agustič s konca 19. stoletja, prvi urednik prekmurskega tednika *Prijatelj*, ki je ob novem letu 1876 napisal pesem *Veselo v novo leto 1876*. Po njej sodeč je bil dober poznavalec Prešerna:

"Nikaj nega lepšoga – niti veselejšoga –
biti med prijatelji – šteri smo na svejti –
vkuper živeli.

Primte, bratje, kupico – i kak se šika po navadi –
vo spijmo na zdravico – Boug zna, či kleti –
bodemo na svejti – tudi tak lepou – vkuper živeli."

Kot pisec te poslanice mu odgovarjam: »*Bomo! V upanju, da človek ni pozabil biti človek.*«

Ko sem se še kot osnovnošolec in kasneje kot gimnazijec odločal za poklic, ki sem ga opravljal več kot petdeset let, sem si že takrat na tihem zadal, da bom razveseljeval ljudi. Zapis iz gimnazijskih let nosi naslov:

"*Če bi ne bilo dobre volje, bi bil svet manj lep.*"

V študijskih letih sem zapisal:

"*Gledalce odpeljati iz neprijaznega sveta v prijaznejši svet,
pa čeprav izmišljen, je nekaj čarobnega.*"

Danes pa bi zapisal:

"*Če te boli glava, pojdi v lekarno.
Če te boli duša, pojdi v knjigarno.
Nikakor pa ne v kakšno orožarno.*"

Vsem članom PAZU iskreno čestitam ob kulturnem prazniku.

Posebno tople čestitke pa želim našim lanskoletnim »okinčanim« članom: lavreatu in osebnosti leta po izboru časopisa *Delo*, hematologu pom. akad. dr. Samu Zveru, Zoisovemu nagrajencu, kardiologu pom. akad. dr. Mitju Lainščaku in častnemu meščanu pom. akad. dr. Mitju Slavincu. Nenazadnje pa vljuden poklon našemu v letu 2024 najbolj branemu slovenskemu pisatelju, Prešernovemu nagrajencu pom. akad. Feriju Lainščeku.

pom. akad. Evgen Car, upokojeni dramski igralec

V Ljubljani, 8. februar 2025